

ČESKÁ REPUBLIKA
N Á L E Z
Ústavního soudu
J m é n e m r e p u b l i k y

Plénium Ústavního soudu ve složení Stanislav Balík, František Duchoň, Vlasta Formánková, Vojen Güttler, Ivana Janů, Vladimír Kůrka, Dagmar Lastovecká, Jiří Mucha, Jan Musil, Jiří Nykodým, Pavel Rychetský, Miloslav Výborný, Eliška Wagnerová (soudce zpravodaj) a Michaela Židlická, rozhodlo dne 7. září 2010 ve věci ústavní stížnosti stěžovatelů V. H. a V. H., zastoupeni JUDr. Viliamem Kováčikem, advokátem, se sídlem Škroupova 957, Hradec Králové, proti rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2009 č. j. 31 Cdo 135/2007-151,

t a k t o :

I. Postupem porušujícím čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky bylo rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2009 č. j. 31 Cdo 135/2007-151 porušeno základní právo stěžovatelů garantované čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í :

I.

1. Včas podanou, jakož i z pohledu ostatních zákonných náležitostí formálně bezvadnou ústavní stížností, se stěžovatelé domáhali zrušení v záhlaví uvedeného rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu s tvrzením, že jím byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelů zakotvená v čl. 36 odst. 1 a v čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a v čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).

2. Podle ustanovení § 11 odst. 2 písm. k) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), si plénium Ústavního soudu atrahovalo v čl. 1 odst. 1 písm. b) rozhodnutí pléna Ústavního soudu Org. 23/09 (vyhlášeno pod č. 202/2009 Sb.) rozhodování o ústavních stížnostech směřujících proti rozhodnutím velkých senátů Nejvyššího soudu. Toto organizační rozhodnutí dopadá i na případ nyní posuzované ústavní stížnosti; proto ji projednalo a rozhodlo o ní plénium Ústavního soudu.

3. Stěžovatelé porušení shora uvedených základních práv spatřují v postupu dovolacího soudu, který nesprávně aplikoval obecné zásady pro posouzení platnosti či neplatnosti zástavní smlouvy, kterou byl zajištěn úvěr z úvěrové smlouvy mezi úpadcem P. P. a bývalou Podnikatelskou bankou Praha, a. s. (dále též „banka, věřitel“ či „zástavní věřitel“), čímž došlo ke zvýhodnění úpadce v tomto řízení, resp. správce konkursní podstaty po prohlášení konkurzu, na jejich úkor. Dovolací soud učinil své závěry o tom, zda věřitel byl při uzavírání smlouvy o úvěru a zástavní smlouvy v dobré víře ze skutečnosti, že dlužník jednal v souladu s dobrými mravy, když ten nemohl předpokládat případné nesplnění podmínek úvěrové smlouvy, tedy v době uzavírání úvěrové smlouvy nejednal s úmyslem dopustit se podvodného

jednání spočívajícího v odčerpání poskytnutého úvěru a ponechání jeho splacení na zástavcích. Stěžovatelé vytýkají obecným soudům, že nerespektovaly závěry pravomocného rozsudku trestního soudu, kterým byl úpadce v souvislosti s uzavřením předmětné úvěrové smlouvy odsouzen za trestný čin podvodu. Dle názoru stěžovatelů byla argumentace dovolacího soudu vyvrácena závěry trestního řízení, ve kterém bylo prokázáno, že úpadce od samého počátku jednal s úmyslem získat finanční prostředky, a to pro jiný účel než jaký byl vymezen v úvěrové smlouvě a tyto nespláčet.

4. Dle názoru stěžovatelů se věřitel od počátku nechoval s péčí řádného hospodáře, když v rozporu s účelem použití finančních prostředků sjednaným ve smlouvě o úvěru, uvolnil jejich čerpání na nákup luxusních osobních vozidel. Poskytovatel úvěru tak jednal zcela zjevně v rozporu s dobrými mravy, když riziko, které svým jednáním vyvolal přenesl na stěžovatele jako zástavce, přičemž ti nemohli nikterak případný vznik škody ovlivnit. Stěžovatelé tvrdí, že dovolací soud nesprávně vyřešil otázku práva kterých subjektů ochránit, zda stěžovatelů jako podvedených zástavců, či poskytovatele úvěru, taktéž poškozeného, který však svým jednáním navodil riziko vzniku škody, na toto riziko stěžovatele neupozornil a nejednal tak, aby vzniku škody zabránil.

5. S ohledem na výše uvedené stěžovatelé navrhli, aby Ústavní soud v záhlaví citované rozhodnutí Nejvyššího soudu svým náležením zrušil.

6. Ústavní soud vyzval účastníka řízení, aby se vyjádřil k ústavní stížnosti. Nejvyšší soud prostřednictvím příslušného předsedy senátu JUDr. Ing. Jana Huška úvodem uvedl, že ústavní stížnost stěžovatelů, vzhledem k absenci ústavněprávní argumentace, je koncipována jako další opravný prostředek na úrovni „jednoduchého“ práva a staví tak Ústavní soud do role třetí přezkumné instance. Nejvyšší soud dále uvedl, že v souladu s ust. § 19 a 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, přikročil ke sjednocení rozkolísané praxe, když tříčlenný senát Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 30 Cdo 2705/2006 zaujal odlišný názor od dříve přijatého rozsudku tříčlenného senátu Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 21 Cdo 826/2005, aniž by věc předložil k rozhodnutí velkému senátu. Dle názoru Nejvyššího soudu je ústavní stížností napadené rozhodnutí ústavně konformní, když mimo jiné závěry v něm obsažené vychází z judikatury Ústavního soudu (usnesení sp. zn. IV. ÚS 2762/07 ze dne 20. 12. 2007, usnesení sp. zn. III. ÚS 1733/08 ze dne 5. 2. 2009 a zejména usnesení sp. zn. I. ÚS 384/05 ze dne 13. 11. 2007, všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>). Závěrem pak Nejvyšší soud navrhl ústavní stížnost podle ust. § 43 odst. 2 zákona o Ústavním soudu jako zjevně neopodstatněnou odmítnout.

7. Ústavní soud dále vyzval vedlejšího účastníka (správce konkursní podstaty) k vyjádření se ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti s poučením, že neobdrží-li Ústavní soud v určené lhůtě předmětné vyjádření, bude mít za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdal (§ 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu). Vedlejší účastník se ve stanovené lhůtě nevyjádřil, tedy se svého účastenství na řízení vzdal.

8. Podle ust. § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu může Ústavní soud se souhlasem účastníků upustit od ústního jednání, nelze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Účastníci souhlas poskytl a od ústního jednání bylo upuštěno.

9. Ústavní soud si k posouzení námitek a tvrzení stěžovatelů rovněž vyžádal spis Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 43 Cm 9/2002 a rozhodnutí a listinné důkazy ze spisu Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 4 T 24/2002, z nichž zjistil následující, pro řízení o ústavní stížnosti rozhodující skutečnosti.

10. Žalobou podle ust. § 19 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, účinném do 31. 12. 2007 (dále jen „ZKV“), podanou dne 18. 1. 2002 ke Krajskému soudu v Hradci Králové se V. H., V. H. a jeho bratr M. H. [zemřel dne 25. 5. 2003, usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. 12. 2009 (sic!) č. j. 43 Cm 9/2002-162 bylo rozhodnuto, že v řízení bude dále pokračováno s V. H. jako jediným dědicem; rozhodnutí Okresního soudu Brno – venkov sp. zn. 13 D 1086/2003 ze dne 26. 11. 2003 (právní moc 30. 12. 2003) v řízení o dědictví po zemřelém M. H. je založeno ve spise sp. zn. 43 Cm 9/2002 na č. l. 134] domáhali proti správci konkursní podstaty Ing. F. Č. (dále jen „správce“) vyloučení věci ze soupisu konkursní podstaty úpadce P. P. - AUTODOPRAVA, IČ 12953911. Předmětem sporu byla nemovitost žalobců, zapsaná podle ust. § 27 odst. 5 ZKV do konkursní podstaty úpadce z titulu zástavního práva zřízeného k zajištění úvěru úpadce u Podnikatelské banky, a. s. (nástupnickým subjektem zaniklé Podnikatelské banky se stala J & T Banka, a. s.) poté, co i přes výzvu správce žalobci nesložili cenu zastavených nemovitostí. Žalobci k důvodům své žaloby uvedli, že předmětná zástavní smlouva č. 105/p02/94 ze dne 18. 5. 1994 je podle ust. § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“), neplatná, když úpadce využil při sjednávání zástavy sociální a finanční tísně žalobců (úpadce podmínil stěžovatelovo přijetí do pracovního poměru poskytnutím zástavy k zajištění úvěru) a uvedl je v omyl, když při sjednávání úvěru zamlčel podstatné skutečnosti o neschopnosti splnit podmínky úvěrové smlouvy. Žalobci uvedli, že jednání úpadce je předmětem trestního řízení a dále, že u Okresního soudu v Hradci Králové podali žalobu o určení neplatnosti předmětné zástavní smlouvy.

11. Rozsudkem Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 29. 1. 2003 č. j. 8 C 11/2002-59 byla pravomocně zamítnuta žaloba proti úpadci a zástavnímu věřiteli na určení neplatnosti zástavní smlouvy, když obecný soud ve vztahu k úpadci učinil závěr o nedostatku jeho pasivní legitimace a ve vztahu k zástavnímu věřiteli neshledal neplatnost předmětné smlouvy pro omyl, tíseň či rozpor s dobrými mravy (č. l. 30 ve spise sp. zn. 43 Cm 9/2002).

12. Rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 6. 12. 2002 č. j. 4 T 24/2002-708 byl úpadce P. P. mimo jiné uznán vinným ze spáchání trestného činu podvodu podle ust. § 250 odst. 1 a odst. 3 písm. b) zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění tehdejších předpisů, za což byl odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 3 let s podmíněným odkladem na zkušební dobu v trvání 5 let. Tohoto jednání se měl úpadce dopustit tím, že „dne 18. 5. 1994 v Praze jako majitel firmy A. P. P. autodoprava P. P. Hradec Králové pod záminkou dobudování autoopravárenského střediska v Hradci Králové s údajným cílem vybudování stanice technické kontroly a nákupu techniky na vybavení autodílny uzavřel s Podnikatelskou bankou a. s. Praha úvěrovou smlouvu č. 105/p02/94 na finanční částku 2 200 000 Kč, kterou musel závazně použít na vybavení autodílny o diagnostické a další její zařízení a kterou zajistil zástavními smlouvami na nemovitostech svých pracovníků, kterým pracovní poměr podmínil tím, že mu jako zástavu na jemu poskytnutý úvěr zastaví nemovitosti ve svém vlastnictví, a to ..., a V. H., V. H. a M. H., majitele rodinného domu ... v obci Rajhrad ..., ač věděl, že nemůže vzhledem ke své finanční situaci dostat podmínkám úvěrové smlouvy, když po získání úvěru peníze utratil za pronájem nákladních motorových vozidel s návěsy a na jiné nezjištěné účely a úvěr do současné doby neuhradil a nemovitosti nevyplatil, a tak poškodil shora uvedenou Podnikatelskou banku a. s. Praha“ Soud v rámci upřesnění

vypustil ze skutku podvodnost jednání P. P. vůči stěžovatelům, formulovaného obžalobou a tito byli podle ust. § 229 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), jako poškození odkázáni se svými nároky na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních; naopak banka se se svými nároky na náhradu škody k trestnímu řízení nepřipojila (str. 37 rozsudku). Nicméně vzal za prokázané, že stěžovatelé zástavu poskytli jen proto, že jim bylo P. P. přislíbno zaměstnání. Soud uvedl, že nemůže posuzovat „morální rozměr věci,“ což sice není trestněprávně relevantní, nicméně je to nejen v rozporu s morálními pravidly, ale i s pracovním právem, je-li vázáno poskytnutí zaměstnání na poskytnutí majetku zaměstnance zaměstnavateli (viz str. 31 rozsudku). V trestním řízení bylo ze znaleckého posudku znalce J. M. zjištěno, že v době sjednání úvěru měl úpadce vyčerpán značný úvěr u další bankovní instituce, u kterého nehradil smluvené splátky. Ze znaleckého posudku dále plyne, že předmětný úvěr byl zástavním věřitelem poskytnut v částce 1 210 000 Kč v hotovosti, ve zbylé částce pak věřitel proplatil faktury společnosti Auto-Partner s. r. o., účelově k tomu úpadcem 21 dní před čerpáním úvěru založené. Dále bylo zjištěno, že úpadce od počátku nehradil ani jednu ze smluvených splátek (období od 31. 10. 1994 do 31. 10. 1997), přičemž banka bezvýsledně v období od září 1994 do ledna 1997 (dne 25. 4. 1997 byl na majetek úpadce prohlášen konkurs) urgovala úpadce o úhradu poskytnutého úvěru. V trestním řízení bylo dále prokázano, že úpadce při sjednávání úvěru předložil věřiteli zkreslené a nepravdivé informace o svém hospodaření a podnikatelském záměru. Ve vztahu k zástavnímu právu pak bylo zjištěno, že úpadce, vedle již uvedeného podmínění získání pracovního poměru zřízením zástavního práva, ubezpečil zástavce, že předmětné nemovitosti do dvou měsíců vyplatí, resp. převede zástavu na jím pořízené vybavení autodílny, s čímž měla být banka srozuměna. Proti výše uvedenému trestnímu rozsudku podal úpadce odvolání, které bylo usnesením Vrchního soudu ze dne 20. 5. 2003 č. j. 12 To 42/03-764 zamítnuto.

13. O podané žalobě (bod 10) rozhodl Krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze dne 18. 4. 2005 č. j. 43 Cm 9/2002-91 tak, že předmětné nemovitosti vyloučil z konkursní podstaty úpadce. Krajský soud na základě pravomocného trestního rozsudku sp. zn. 4 T 24/2002 (bod 12) dospěl k závěru, že v případě úvěrové smlouvy šlo o právní úkon obcházející zákon a tedy podle ust. § 39 OZ o právní úkon absolutně neplatný. Krajský soud dovodil „s odkazem na ust. § 39 občanského zákoníku, že neplatná je i předmětná zástavní smlouva, protože je jí zajišťován závazek z neplatného právního úkonu, a proto se přičítá dobrým mravům“ (str. 2 rozsudku). Ve vztahu k předchozímu rozsudku Okresního soudu v Hradci Králové sp. zn. 8 C 11/2002 (bod 11) uvedl krajský soud, že v době jeho vydání nebyl pravomocným citovaný trestní rozsudek.

14. Proti rozsudku krajského soudu podal žalovaný odvolání, o kterém rozhodl Vrchní soud v Praze rozsudkem ze dne 24. 8. 2006 č. j. 4 Cmo 157/2005-115, když odvoláním napadený rozsudek změnil tak, že žalobu na vyloučení nemovitostí z konkursní podstaty úpadce zamítl. Své rozhodnutí odůvodnil vrchní soud tím, že výklad přijatý krajským soudem „vnucující neprokázaný úmysl věřitelské straně závazkového vztahu, jednostranně zvýhodňuje dlužníka a má zcela opačný důsledek, než je sledován pravidly civilního práva, tj. dodržovat dobré mravy, případně zásady poctivého obchodního styku“ (str. 5 rozsudku). Vrchní soud dospěl k závěru, že pro nedostatek nekalého úmyslu banky, případně její vědomosti o podvodu na straně úpadce, nelze považovat úvěrovou smlouvu za neplatnou (sic!, viz závěry trestního rozsudku, bod 12), v důsledku tedy za neplatnou nelze považovat ani smlouvu zástavní, přičemž vrchní soud neshledal ani jiný důvod její neplatnosti.

15. O podaném dovolání stěžovatelů rozhodl Nejvyšší soud tak, že jej podle ust. § 243b odst. 2 věty před středníkem zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), rozsudkem ze dne 26. 8. 2009 č. j. 31 Cdo 135/2007-151 zamítl. Nejvyšší soud především uvedl, že pro stěžovatele ve vztahu k bance byl a je stále závazný výrok pravomocného rozsudku Okresního soudu v Hradci Králové sp. zn. 8 C 11/2002 ze dne 29. 1. 2003, jimž byla zamítnuta žaloba stěžovatelů o určení neplatnosti zástavní smlouvy, přičemž soudy nižších stupňů se touto otázkou nezabývaly, „*ač se to od nich přirozeně a samozřejmě očekávalo*“ (str. 6 rozsudku). Nejvyšší soud, po rekapitulaci skutkového stavu a teoretickopravním vymezení jednotlivých druhů a podmínek neplatnosti právních úkonů, dospěl k závěru, že v daném případě nelze uvažovat o neplatnosti zástavní smlouvy dle ust. § 49 OZ, neboť chybí ze strany stěžovatelů jakékoli tvrzení o odstoupení od smlouvy (pozn. ve vztahu ke stěžovateli tvrzené tísní při uzavírání smlouvy). V daném případě se nejedná ani o neplatnost dle ust. § 37 odst. 1 OZ, když stěžovatelé sami netvrdí existenci nátlaku (fyzického či psychického), když ten, byť vyvíjen třetí osobou, je nezbytným předpokladem závěru o tom, že právní úkon nebyl učiněn svobodně. Nadto je nutnou podmínkou pro závěr o nesvobodě projevu vůle „vynuceného“ třetí osobou to, že druhý účastník smlouvy o existenci tohoto psychického nátlaku nejen věděl, ale též jej využil. Ve vztahu ke stěžovateli namítané neplatnosti úvěrové smlouvy dle ust. § 39 OZ učinil Nejvyšší soud závěr, že smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků smlouvy úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem, aby tímto vyvolal u druhého účastníka omyl nebo aby tímto využil jeho omylu, není neplatná podle ust. § 39 OZ pro rozpor se zákonem. Podvodné jednání jednoho účastníka smlouvy při jejím uzavření je důvodem neplatnosti smlouvy podle ust. § 49a OZ, jehož se úspěšně může dovolat jen druhý účastník smlouvy. K odůvodnění tohoto závěru uvedl Nejvyšší soud zejména, že „*[k] definičním znakům právního státu patří princip právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo. Součástí právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo je rovněž respektování zásady „pacta sunt servanda“. Přijetí právního názoru o tom, že podvodné jednání jednoho z účastníků smlouvy má bez dalšího za následek (absolutní) neplatnost smlouvy, by ve svých důsledcích znamenalo, že druhý účastník smlouvy nemá právo na sjednané plnění, i kdyby smlouvu uzavřel vážně a i kdyby ji sám splnil (byl připraven splnit); újma, kterou by tím utrpěl, by mu mohla být nahrazena jen z důvodu odpovědnosti podvodně jednajícího účastníka za bezdůvodné obohacení nebo za škodu*“ (str. 9 rozsudku).

16. Závěrem pak Nejvyšší soud uvedl, že soudy obou stupňů ponechaly bez povšimnutí, že se žalobci domáhali vyloučení všech sporných nemovitostí jako celku, ačkoli již podle zjištění ze zástavní smlouvy mělo jít o podílové spoluvlastnictví těchto nemovitostí, nadto bylo rozhodováno vůči žalobci c) v době, kdy již ztratil způsobilost být účastníkem řízení. Nejvyšší soud uzavřel, že podané dovolání meritorně přezkoumal jen vůči stěžovatelům jako žalobcům a) a b), ve vztahu k žalobci c) bude možno zkoumat případné opravné prostředky až poté, co bude rozhodnuto o procesním nástupnictví a budou takto stanovenému procesnímu nástupci řádně doručeny písemnosti týkající se žalobce c).

III.

17. Ústavní soud po provedeném řízení dospěl k závěru, že napadenými rozhodnutími byla porušena ústavně zaručená základní práva stěžovatelů, nicméně jiná, než která stěžovatelé ve své ústavní stížnosti uvedli. Z ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá, že je ve svém rozhodování vázán petitem návrhu, nikoliv jeho odůvodněním a je oprávněn zkoumat porušení jiných ústavně zaručených základních práv než těch, na něž stěžovatelé v ústavní

stížnosti odkazovali [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 259/05 ze dne 21. 3. 2006 (N 65/40 SbNU 647)].

18. Úkolem Ústavního soudu je jen ochrana ústavnosti, a nikoliv kontrola „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace „jednoduchého“ práva. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů veřejné moci porušena stěžovatelova základní práva či svobody chráněné ústavním pořádkem České republiky, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace.

19. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Skutečnost, že Česká republika patří do rodiny demokratických materiálně pojímaných právních států, má významné implikace v oblasti interpretace a aplikace práva. Princip právního státu je vázán na formální charakteristiky, které právní pravidla v daném právním systému musí vykazovat, aby je jednotlivci mohli vzít v potaz při určování svého budoucího jednání (srov. O'Hood, Philips, Paul Jackson: *Constitutional and Administrative Law*, 7. Edition, Sweet and Maxwell, London 1987, s. 33n.). Podle názoru Ústavního soudu mezi základní principy právního státu patří princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti [srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (30/44 SbNU 349, bod 36)]. Bez jasnosti a určitosti pravidel nejsou naplněny základní charakteristiky práva, a tak nejsou ani uspokojeny požadavky formálního právního státu. Každá právní úprava proto musí vyjadřovat respekt k obecným zásadám právním (principům), jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost právních aktů, které strukturují právní řád demokratického právního státu, resp. jsou z něj odvoditelné. Na právní normy je nutno klást také požadavky obsahové, neboť v materiálním právním státě založeném na myšlence spravedlnosti představují základní práva korektiv jak obsahu právních norem, tak i jejich interpretace a aplikace. Proto je úkolem soudce v podmínkách materiálního právního státu nalézt řešení, které by zajišťovalo maximální realizaci základních práv účastníků sporu, a není-li to možné, rozhodnout v souladu s obecnou ideou spravedlnosti, resp. dle obecného přirozenoprávního principu (viz nálezy sp. zn. II. ÚS 2048/09 ze dne 2. 11. 2009).

20. Jak Ústavní soud uvedl ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 185/04, „*funkcí soudů a justice obecně je poskytovat ochranu právům jednotlivce (čl. 90 Ústavy), v materiálním právním státě pak ochranu i základním právům (čl. 4 Ústavy). Ne vždy jsou všechna základní práva přímo vykonatelná a působí vůči jednotlivci bezprostředně. V některých případech působí pouze zprostředkovaně skrze jednotlivé normy jednoduchého práva tak, že jednoduchým právem prozařují. Tak je tomu ve vztazích horizontálních, tedy ve vztazích, které nejsou založeny na nadřízenosti a podřízenosti, tj. ve vztazích, v nichž jsou si jejich účastníci rovni. Proto při výkladu či aplikaci jednoduchého práva na takové vztahy jsou soudy povinny toto prozařování pečlivě vážít a brát v potaz tak, aby současně dostály své povinnosti poskytovat ochranu jak právům v rovině jednoduchého práva, tak právům základním*“ [nálezy sp. zn. I. ÚS 185/04 ze dne 14. 7. 2004 (N 94/34 SbNU 19)].

21. Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již mnohokrát prokázal, že netoleruje orgánům veřejné moci a především obecným soudům formalistický postup, jímž za použití sofistikované argumentace odůvodňují zřejmě nespravedlnosti. Zdůraznil přitom mj., že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo

některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku a že povinnost soudů nalézat právo neznamena pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.)]. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze opomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého předpisu, ve kterém jsou vždy přítomny i principy uznávané demokratickými právními státy. Ústavní soud rovněž několikrát uvedl, že z pohledu ústavněprávního je nutno stanovit podmínky, při jejichž splnění má nesprávná aplikace podústavního práva obecnými soudy za následek porušení základních práv či svobod. Ústavní soud spatřuje tyto podmínky zejména v následujících okolnostech: Základní práva a svobody v oblasti jednoduchého práva působí jako regulativní ideje, pročež na ně obsahově navazují komplexy norem jednoduchého práva. Porušení některé z těchto norem, a to v důsledku svévole anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus), pak zakládá dotčení na základním právu a svobodě [např. nález sp. zn. III. ÚS 150/99 ze dne 20. 1. 2000 (N 9/17 SbNU 73)]. Přílišný formalismus při výkladu právních norem vedoucí k extrémně nespravedlivému závěru pak znamená porušení základních práv (viz nález sp. zn. IV. ÚS 1735/07 ze dne 21. 10. 2008).

22. Ústavní soud považuje za samozřejmé a určující pro nalézání práva, že vždy je nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na konkrétních skutkových zjištěních. Mnohé případy a jejich specifické okolnosti mohou být - jako v dané věci - značně komplikované a netypické; to však nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení, jakkoliv se to může jevit složité, přičemž v rovině jednoduchého práva je nutné za účelem dodržení shora uvedených principů posuzovat individuální okolnosti daného případu též prizmatem kogentního ustanovení § 3 odst. 1 OZ, které je v rovině jednoduchého – podústavního – práva odrazem shora vymezeného ústavního požadavku nalezení spravedlivého řešení (body 19 a 21). Jak již Ústavní soud několikrát konstatoval [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 643/04 ze dne 6. 9. 2005 (N 171/38 SbNU 367)], zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy představuje významný korektiv, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti. Pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem*, pokud jde o reprobaci jednání přičícího se dobrým mravům. Dobré mravy v tomto pojetí tedy jsou souhrnem etických, obecně uznávaných a zachovávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami a právními principy. Takto provedený výklad pojmu dobré mravy ve svém souhrnu prostupuje i Listinu [srov. nález sp. zn. II. ÚS 544/2000 ze dne 12. 3. 2001 (N 41/21 SbNU 363)].

23. Garance vlastnického práva podle čl. 11 Listiny se sice bezprostředně týká toliko vztahu mezi jednotlivcem a veřejnou mocí, avšak kromě toho, že tato ustanovení zajišťují povinnost veřejné moci jednat tak, aby do vlastnického práva jednotlivce sama nezasahovala, zavazují veřejnou moc ve smyslu povinnosti poskytovat vlastníkovu ochranu v případě, kdy je jeho vlastnické právo rušeno či omezováno ze strany třetích subjektů (srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 456/05 ze dne 23. 9. 2005). Vlastnické právo tedy není pouze ochranou před zásahy ze strany veřejné moci (*status negativus*), nýbrž zakotvuje i nárok na určité pozitivní plnění (zejména ochranu) ze strany státu (*status positivus*) (viz nález sp. zn. IV. ÚS 1735/07 ze dne 21. 10. 2008).

IV.

24. Úvodem je dle názoru Ústavního soudu třeba vyřešit otázku vady řízení před obecnými soudy, spočívající ve ztrátě způsobilosti žalobce M. H. být účastníkem řízení a nesprávného vymezení podílů jednotlivých žalobců na předmětné nemovitosti. Jak správně poznamenal Nejvyšší soud (bod 16), obecné soudy ponechaly bez povšimnutí, že žalobce c) zemřel krátce po podání žaloby a dále ve věci jednaly a rozhodly i ve vztahu k jeho osobě. Tuto vadu řízení „zhojil“ až krajský soud (bod 10), a to po vydání rozhodnutí Nejvyššího soudu, tedy 6 a půl roku po smrti žalobce c), přičemž ze spisu je patrné, že tato skutečnost byla soudu známa min. od 7. 2. 2005 (viz výpis z katastru nemovitostí na č. 1. 85). Ústavní soud dospěl k závěru, že výklad přijatý Nejvyšším soudem (bod 16) je nepřijatelný, neboť ryze formalisticky klade pochybení obecných soudů (viz ust. § 107 o. s. ř.) k tíži stěžovatelů. V daném případě bylo již dne 26. 11. 2003 (bod 10) rozhodnuto, že jediným dědicem po zemřelém je stěžovatel. Za situace, kdy se okruh účastníku zúžil a nabyvatelem podílu na předmětné nemovitosti se stal jako jediný dědic další žalobce, přičemž obecné soudy tuto překážku postupu řízení nereflektovaly, je dle názoru Ústavního soudu třeba chápat úkony soudu (např. doručování) a stěžovatele (např. podání dovolání) v řízení i ve vztahu k podílu na předmětné nemovitosti nabytého v dědickém řízení. Takovýto výklad nikterak nezasahuje do oprávněných zájmů účastníku řízení (včetně žalovaného) naopak vede k naplnění účelu občanského soudního řízení, zejm. ve vztahu k jeho časové a ekonomické hospodárnosti. Obdobně je pak neúčelné vyvozovat v daném stavu řízení jakékoli důsledky z absence formálně správného vymezení podílů jednotlivých žalobců na předmětných nemovitostech v žalobním petitu, když ze žaloby a dalších listin je patrné, kdo a čeho se domáhá, přičemž obecné soudy i žalovaný takto vymezený předmět řízení kvitovali.

25. Jak již částečně naznačil ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud (bod 15), není předmětné řízení řízením o neplatnosti zástavní smlouvy, když tato otázka již byla pravomocně vyřešena rozsudkem Okresního soudu v Hradci Králové sp. zn. 8 C 11/2002 ze dne 29. 1. 2003, jímž byla zamítnuta žaloba stěžovatelů o určení neplatnosti zástavní smlouvy (bod 11), nýbrž řízením podle ust. § 19 ZKV, tedy zda předmětná nemovitost patří do konkursní podstaty úpadce. Nejvyšší soud se však následně po tomto konstatování, veden patrně snahou o sjednocení své judikatury (bod 6), obsáhle právě otázkou platnosti předmětné smlouvy zabýval a dospěl k závěru, že zde není dán žádný z důvodů neplatnosti této smlouvy. Aniž by Ústavní soud své další úvahy opíral o řešení neplatnosti předmětné smlouvy, cítí se povinen alespoň uvést, že obecné soudy a především Nejvyšší soud nezhlednily skutečnost, že prvoinstanční rozsudek ve věci neplatnosti zástavní smlouvy byl vydán bez zohlednění, ba bez znalosti odsuzujícího trestního rozsudku nad úpadcem (bod 12). Obecné soudy naprosto opomenuly zkoumat všechny okolnosti případu ve vzájemných souvislostech. Měly se zabývat otázkami spojenými se vznikem a realizací hlavního závazkového vztahu (úvěrové smlouvy), jež byly řešeny v trestním řízení, a které by mohly zásadním způsobem ovlivnit posouzení platnosti akcesorického závazkového vztahu (zástavní smlouvy) či případný soulad výkonu z něj plynoucích práv s dobrými mravy.

V.

26. V předmětném řízení jde z ústavněprávního pohledu o střet vlastnického práva stěžovatelů jako majitelů zastavené nemovitosti, a práva na legitimní očekávání ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod správce konkursní podstaty, a to v řízení o „oprávněnosti“ zápisu předmětné nemovitosti do konkursní

podstaty úpadce. Obecné soudy dospěly k závěru, že byly splněny podmínky předvídané ust. § 27 odst. 5 ZKV a tudíž žalobu stěžovatelů podanou podle ust. § 19 ZKV zamítly, aniž by se blíže zabývaly podstatou takového řízení a okolnostmi případu v jejich širším kontextu, zejm. jednáním banky a úpadce.

27. Při střetu dvou základních práv, tak jako je tomu v daném případě, musí obecné soudy nejprve rozpoznat, která základní práva jednotlivých účastníků sporu jsou ve hře (bod 20), a poté, s přihlédnutím ke všem rozhodným okolnostem daného případu (bod 22), musí soudy rozhodnout tak, aby, je-li to možné, zůstalo zachováno z obou základních práv co nejvíce, a není-li to možné, pak dát přednost tomu základnímu právu, v jehož prospěch svědčí obecná idea spravedlnosti, resp. obecný princip.

28. Obecné soudy nebraly dostatečně v úvahu, že předmětná nemovitost byla zapsána do konkursní podstaty úpadce, tedy ve prospěch majetku osoby, která se dopustila v souvislosti s uzavřením úvěrové smlouvy trestného činu podvodu, a která si podmínila vznik pracovního poměru stěžovatele uzavřením zástavní smlouvy, jejímž předmětem byly nemovitosti stěžovatelů. Stěžovatelé jsou osobami poškozenými, kterým v souvislosti s trestnou činností úpadce byla způsobena újma (bod 12). Obecný právní princip zde uplatnitelný (ve smyslu uvedeném v bodu 27) říká, že se „[n]ikommu nesmí dovolit mít prospěch z vlastního podvodu, využívat vlastního protiprávního jednání ... nebo nabývat majetku vlastním zločinem“ [Dworkin, Ronald: Když se práva berou vážně, z anglického originálu přeložil Zdeněk Masopust, Oikoymenh, Praha 2001, s. 45, kde je citováno rozhodnutí *Riggs v. Palmer*, 115 N.Y. 506 (1889)]. Tato maxima se odráží v právním řádu například v podobě ustanovení o poškozeném v trestním řádu nebo v úpravě bezdůvodného obohacení získaného z nepoctivých zdrojů v OZ. K typickým příkladům nepoctivého zdroje patří i případy, kdy byl majetkový prospěch získán z trestné činnosti, přičemž není nutné aby byl obohacený pro trestný čin odsouzen (viz Eliáš, Karel a kol., Občanský zákoník - Velký akademický komentář, Linde, Praha 2001, s. 1066). Postupem správce konkursní podstaty, byť formálně se jevícím zákonným, tak došlo k situaci, kdy poškozené osoby (stěžovatelé) byly nuceny rozmnožit majetek pachatele, ze kterého pak značná část (viz ust. § 28 odst. 4 ZKV) připadá nejen na případnou (viz bod XXXV stanoviska Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze 17. 6. 1998, Cpjn 19/98, k výkladu ustanovení zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání) úhradu pohledávky zástavního věřitele, ale i na krytí nákladů konkursu úpadce/pachatele a dalších pohledávek za touto osobou. Jinak řečeno, v daném případě by stěžovatelé, kteří byli přímo dotčeni trestnou činností úpadce, byli nuceni zmnožit jeho majetek a hradit tak v rámci konkursního řízení i jeho další závazky. Přijetím tohoto výkladu Nejvyšší soud rezignoval na ochranu subjektivního práva stěžovatelů garantovaného ustanovením čl. 11 Listiny, ačkoliv byl povinen jim ochranu poskytnout, neboť nelze připustit, aby úpadce profitoval ze svého trestného činu (viz výše v souvislosti s bodem 22).

29. V daném případě bylo na obecných soudech, aby vzhledem k výše uvedenému, zodpověděly otázku, zda správce konkursní podstaty úpadce, postupující dle ust. § 27 odst. 5 ZKV, vykonával toto své oprávnění, resp. povinnost v souladu s dobrými mravy ve smyslu § 3 odst. 1 OZ. A právě v tomto ohledu shledal Ústavní soud pochybení obecných soudů, které nerozpoznaly působení základního práva stěžovatelů, kterému je rovněž nutno poskytnout ochranu. Toto základní právo stěžovatelů vymezuje, resp. tvoří hranici pro domáhání se ochrany legitimního očekávání správce konkursní podstaty a je-li tato hranice přestoupena, v daném případě zapsáním nemovitosti do konkursní podstaty úpadce, který

se dopustil trestného činu podvodu, jde vzhledem k výše uvedenému (bod 28) o výkon práva v rozporu s dobrými mravy (bod 22).

30. Ústavní soud tento svůj závěr vážil i z pohledu ochrany práv třetích osob, v daném případě banky, jíž svědčí (přihlásila-li svou pohledávku do konkursního řízení) právo legitimního očekávání na úhradu min. 70% výtěžku zpeněžení zástavy (ust. § 28 odst. 4 ZKV) v rámci konkursního řízení. Banka, jejíž primární činností je právě poskytování úvěrů, poskytla úvěr i úpadci, a to na základě nepravdivých a zkreslených údajů, aniž by jejich správnost, jakož i celkovou ekonomickou situaci úpadce (vyčerpaný značný úvěr u dalšího bankovního domu, který úpadce nesplácel dle smluvených podmínek, prakticky nulové zůstatky na firemních účtech apod., bod 12) ověřila. Banka navíc umožnila částečné čerpání úvěru proplacením faktur účelově úpadcem založené společnosti na nákup starých, blíže nespecifikovaných strojů a zbylé prostředky poskytla v hotovosti, bez následné kontroly jejich využití (tyto prostředky byly úpadcem využity zcela v rozporu s úvěrovými podmínkami). Dále banka po poskytnutí úvěru, kdy ani jedna ze smluvených splátek úvěru nebyla úpadcem uhrazena, neučinila žádné právně relevantní kroky k zajištění plnění smluvních podmínek a minimalizace rizika nesplacení úvěru (bod 12). Nelze odhlédnout ani od skutečnosti, že banka neuplatnila nárok na náhradu škody vůči úpadci resp. obviněnému v rámci trestního řízení. Počinání banky, které bylo bezpochyby v rozporu s povinností jednat s péčí řádného hospodáře, lze také charakterizovat jako jednání minimálně vědomě nedbalé. Proto Ústavní soud neshledal ve vztahu k bance důvody hodné zřetele, které by korigovaly svrchu uvedený výsledek vážení základních práv svědčící ve prospěch ochrany základních práv stěžovatelů.

31. Lze tedy uzavřít, že Nejvyšší soud při rozhodování dané věci zcela přehlédl existenci vlastnického práva stěžovatelů, jehož ochranu měl vážit, stejně jako zvažoval ochranu legitimního očekávání správce konkursní podstaty a věřitele hlavního závazkového vztahu. Přitom z důvodů výše uvedených, reflektujících konkrétní okolnosti případu, bylo namíste poskytnout ochranu základnímu vlastnickému právu stěžovatelů, a to skrze aplikaci § 3 odst. 1 OZ, jímž prozařují základní práva do interpretace a aplikace podústavního práva tak, že výsledné rozhodnutí je možno vnímat jako spravedlivé z hlediska vyvážené ochrany základních práv dotčených osob.

32. Ústavní soud proto ze shora uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a ústavní stížností napadené rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

P o u č e n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 7. září 2010

Pavel Rychetský
předseda Ústavního soudu